

ВІДГУК

**офіційного опонента, доктора психологічних наук, професора
М.Г. Ткалич на дисертацію Мартиненко Олени Олексіївни
«Соціально-психологічні детермінанти обрання молоддю професії
економіста», подану до захисту на здобуття наукового ступеня доктора
філософії галузі знань зі спеціальності 053 – Психологія**

Актуальність дисертаційного дослідження О.О. Мартиненко не викликає сумнівів, оскільки єдність особистісних і суспільних інтересів при обранні професії є важливим фактором адекватного професійного самовизначення. В той же час, неправильний, випадковий вибір професії призводить у майбутньому до небажаних наслідків: низької продуктивності праці; помилок та браку в роботі; незадоволення і пригніченого стану людини; економічних витрат на перенавчання та перекваліфікацію. Недостатність інформації серед молоді щодо потреб і вимог ринку праці, недостатня освіченість щодо актуальних видів професійної діяльності, а також відсутність готовності до самостійного вибору професії та подальшого професійного розвитку – це фактори, які сприяють невдачам в самовизначенні особистості в професійному плані і призводять до її низької впевненості у майбутньому кар'єрному шляху. Отже, практичне, наукове та соціально-економічне значення вдалого обрання молоддю майбутньої професії в галузі економіки і недостатня розробленість цієї проблеми у теоретичному і прикладному вимірах є достатньо обґрунтованим та обумовлюють вибір теми дисертаційного дослідження О.О. Мартиненко.

Аналіз дисертаційної роботи показав достатню обґрунтованість наукових положень дослідження, вірогідність отриманих результатів і висновків, що зроблені на їхній основі, які забезпечувались використанням відповідної теоретико-методологічної бази.

Мету своєї роботи авторка бачить в узагальненні наукових підходів і емпіричного визначення особливостей соціально-психологічних детермінант

обрання молоддю професії економіста та розробленні практичних рекомендацій щодо їх діагностики і розвитку.

Важливим внеском автора у вивчення вказаної проблеми є достатній рівень її категоріального опрацювання, що доповнює уявлення про наукові підходи щодо професійної орієнтації молоді та особливостей діяльності і професійно важливих якостей економіста, про що свідчать матеріали першого розділу дисертаційного дослідження *«Теоретико-методичний аналіз наукових підходів обрання молоддю професій»*. Зокрема, в результаті теоретичного аналізу проблеми дослідження авторкою встановлено, що профорієнтаційна робота, як система заходів, сприяє у виборі професії і побудові професійної кар'єри на основі врахування бажань, інтересів і схильностей індивіда, можливостей і здібностей працювати в обраному виді діяльності. Авторкою з'ясовано, що цілями функціонування системи професійної орієнтації є формування в молоді соціально-значимих внутрішніх регуляторів активності (поведінки) у зв'язку з вибором професії і планування перспектив професійного шляху; створення умов для соціально цінної активності в професійному самовизначенні; надання допомоги молоді в адекватному виборі професії; розподіл молоді за професіями; психологічна підготовка й адаптація молоді до професійного навчання і подальшої трудової діяльності.

Другий розділ дисертаційного дослідження *«Організація, обґрунтування психодіагностичного інструментарію і формування концептуальної моделі дослідження»* визначає організаційно-методичні засади дослідження детермінант обрання професій молоддю; обґрунтування психодіагностичного інструментарію та висвітлює концептуальну модель дослідження. В розділі представлено результати аналізу наукових джерел та анкетування підсумком якого є розроблена концептуальна модель емпіричного дослідження соціально-психологічних детермінант обрання молоддю професії економіста. Вона включає мету, завдання, етапи дослідження (теоретичний, емпіричний і підсумковий), методи дослідження, зміст професійно-орієнтаційної роботи, структурні компоненти

соціально-психологічних детермінант обрання молоддю професії економіста і зміст практичних рекомендацій.

Науковий інтерес викликають наведені автором у третьому розділі дисертації «Емпіричне дослідження соціально-психологічних детермінант обрання молоддю професії економіста» взаємозв'язки і структура соціально-психологічних детермінант обрання професії економіста; порівняльний аналіз показників детермінант обрання професії економіста; комплексна програма діагностики і розвитку соціально-психологічних детермінант обрання молоддю професії економіста.

За результатами емпіричного дослідження кореляційного та факторного аналізу дисертанткою визначено інформативний психодіагностичний інструментарій, який дав змогу дослідити особливості соціально-психологічних детермінант обрання молоддю професії економіста на мотиваційному, професійно-інтелектуальному, комунікативно-адаптаційному, індивідуально-психологічному та типологічному рівнях. Дисертанткою доведено, що соціально-психологічні детермінанти мотиваційної, професійно-інтелектуальної, адаптаційно-комунікативної, індивідуально-психологічної сфер обстежуваних суттєво змінюються у професіогенезі у бік зростання – від низьких і середніх у першокурсників до переважно середніх у бакалаврів і до середніх і переважно високих у магістрів і високих у експертів. Водночас низький їх рівень є показанням для використання комплексної програми діагностики і розвитку соціально-психологічних детермінант обрання молоддю професії економіста як на етапі профорієнтації, так і під час професійної підготовки.

Окремої уваги заслуговує комплексна програма діагностики і розвитку соціально-психологічних детермінант обрання молоддю професії економіста. Мета програми полягає у розробці інформативного комплексу психодіагностичного інструментарію та визначення адекватних психологічних технологій спрямованих на розвиток соціально-психологічних

детермінант обрання молоддю професії економіста. Програма призначена для профорієнтаційної роботи практичним психологам, соціальним працівникам, піар-менеджерам та педагогам.

Загалом, текст дисертації характеризується достатньо послідовним, логічним викладенням матеріалу, адекватним поєднанням теоретичного обґрунтування та емпіричної перевірки представлених наукових положень. На підставі аналізу тексту дисертаційного дослідження можна констатувати досягнення дисертанткою загальної мети дослідження та реалізацію сформульованих у ньому завдань.

Результати дослідження апробовані та впроваджені авторкою, вони повністю викладені у достатній кількості публікацій, які за своїм науковим рівнем відповідають всім необхідним вимогам. Загалом, результати дисертаційного дослідження представлено у 15 публікаціях.

Отже, робота Олени Олексіївни Мартиненко виконана на достатньому науково-теоретичному рівні і заслуговує на позитивну оцінку. Проте, з метою удосконалення подальших досліджень, варто висловити певні зауваження і побажання, оскільки деякі її положення, на наш погляд, є дискусійними.

1. Авторська анкета щодо обрання молоддю професії економіста викликає інтерес і має практичне значення. Варто було б вказати наукові і методичні джерела, які були використані при її розробці.
2. Початок і проведення дослідження відбувалось в умовах пандемії, але це не зазначено в роботі. В роботі варто було б уточнити, яким чином організаційно воно було проведено.
3. В емпіричному дослідженні щодо визначення соціально-психологічних детермінант обрання молоддю професії економіста дисертантка проводила дослідження серед бакалаврів, магістрів і експертів, а не ІІ-класників. Це потребує, на наш погляд, додаткового обґрунтування.
4. У роботі використано досить багато іноземних джерел і, в той же час, на наш погляд, джерел за останні 5-7 років замало.

5. Робота суттєво виграла б, якби експериментальну частину дослідження була проведена із використанням розробленої авторкою програми.

Зазначені зауваження і рекомендації мають дискусійний характер і суттєво не позначаються на загальній позитивній оцінці проведеного дослідження.

На підставі рецензування дисертаційної роботи та ознайомлення із опублікованими працями дисертантки можна зробити висновок про те, що дисертація Мартиненко Олени Олексіївни «Соціально-психологічні детермінанти обрання молоддю професії економіста», подана на здобуття доктора філософії зі спеціальності 053 «Психологія», є самостійним завершеним дослідженням, яке має як теоретичне так і практичне значення. Дана дисертаційна робота відповідає вимогам Міністерства науки і освіти України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12.01.2017 р. № 40 і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44. Дисертантка Мартиненко Олена Олексіївна заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 «Психологія».

Офіційний опонент:

доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології
Запорізького національного університету

Марианна ТКАЛИЧ
Марианна ТКАЛИЧ

« 9 » грудня 2023 року

Підпис засвідчую
НАЧАЛЬНИК
ВІДДІЛУ КАДРІВ

*Згідно засвідчую
Борислав
науково-педагогічна робота*

Марианна ТКАЛИЧ
Марианна ТКАЛИЧ